

seikkaa: 1) Kirkko ei ole koskaan ollut monoliitti vaan sen sisällä on aina ollut monia erilaisia katolisuuksia. 2) On tosiasia, että kirkko kehittyi. Moni asia kirkossa on muuttunut aikojen kuluessa. 3) On luovuttava käsityksestä, että opillinen kehitys kirkossa on ollut yhtenäistä ja vailla vastaväitteitä. Kirkon muuttuneista käsityksistä Wolf ottaa esimerkeiksi kirkon ihmisoikeuksia ja juutalaisia koskevat näkemykset, joissa on tapahtunut suuria muutoksia.

Otan muutaman esimerkin asioista, joita Wolf käsittelee laajemmin. Hän kiinnittää huomiota siihen, että nykyään useimmiten itsestäänselvyytenä pidetty paavin oikeus vapaasti nimittää piispat ei ole kovin vanha käytäntö. Vielä 1800-luvun lopulla oli tavallista, että piispan valitsi tuomiokapituli, ja jos kirkkokansa ei hurrannut kuullessaan piispan nimen, vaali ei ollut pätevä.

Wolf toteaa, että aiempina vuosisatoina eräillä vaikutusvaltaisilla abbedissoilla oli samat valtaoikeudet kuin piispoilla. Näin oli esimerkiksi sistersienssinaisten luostarissa Las Huelgasissa Espanjassa. Kun joskus joku lähiseudun miespiispa yritti havitella abbedissan valtaa, paavi puolusti abbedissan oikeuksia. Wolf toteaa, että abbedissan vihkirituaali oli samanlainen kuin piispojen, ja kysyy, miksi näin olisi ollut, ellei tarkoituksena ollut antaa abbedissalle myös piispan valtuudet. Rituaali muutettiin vasta Vatikaanin II konsiilin jälkeen. Vanha kirkkolaki tarjosi ainakin teoriassa myös naisille mahdollisuuden tulla nimitetyksi kardinaaliksi, mutta nykyään se ei ole mahdollista edes teoriassa.

Paavin ja konsiilin suhteesta Wolf kiinnittää huomion ristiriitaan, joka vallitsee Konstanzin konsiiliin 1414–1418 ja Vatikaanin I konsiiliin 1869–1870 välillä. Konstanzin konsiili kielsi paaviin vetoamisen konsiiliin päätöksistä, kun taas Vatikaanin I konsiili kielsi kirkolliskokoukseen vetoamisen paavin päätöksistä. Wolf yhtyy kolleegaansa K. A. Finkiin, jonka mukaan konsiliaa-

riinen päätöksentekomalli on historiallisesti pätevämpi.

Wolf tarkastelee mielenkiinnosta paavin ja kardinaalien suhteen muuttumista. Vielä 900-luvulla paavi oli varakkaiden roomalaisukujen marionetti. Kardinaalien merkitys alkoi korostua 1000-luvun alussa, ja tuolloin muodostettiin paavin kanssa päivittäisessä vuorovaikutuksessa ollut kardinaalikonsistori, jolla oli suuri vaikutus paavin päätöksiin. Kardinaalien lukumäärä oli pitkään noin 20. Tilannetta kesti 1500-luvulle saakka, jolloin Sixtus V muutti kardinaalien asemaa niin, ettei heillä ollut enää mahdollisuutta kyseenalaistaa paavin päätöksiä, saati osallistua aktiivisesti niiden tekemiseen. Kardinaalien määrä nousi seitsemäänkymmeneen, ja perustettiin 15 pysyvää kardinaalikongregatiota. Tämä johti siihen, että vain paavilla oli kokonaisnäkemys hallussaan eikä kardinaaleilla enää ollut tilaisuutta yhteisiin kokoontumisiin yhdessä tai paavin kanssa. Valta keskittyi. Paavin yksinvaltius näkyi erityisen hyvin Pius XI:n aikana 1920–1930-luvuilla; hän ei kysynyt kardinaaliensa mielipidettä missään tärkeissä poliittisissa asioissa.

1800-luvulla tuli tärkeäksi keskitää katolista kirkkoa koskevien poliittisten asioiden seuraaminen yhdelle virastolle. Pius VII perusti 1814 ”erityisten kirkollisten asioiden osaston” eli AES:n (Affari Ecclesiastici Straordinari), joka paneutui juuri tähän tehtävään. Se toi Pyhän istuimen vertikaalisen yhteydenpidon rinnalle horisontaalisen ulottuvuuden, joka paransi tiedonkulkua eri virastojen välillä. Wolf kutsuu virastoa kirkon ”turvallisuusneuvostoksi”.

Joskus kuulee puhuttavan siitä, että paavin ja kuurian täytyy olla hyvin perillä mistä tahansa maailmalla sattuvasta asiasta, koska sillä on pappiensa, piispojensa ja diplomaattisten edustajiensa välityksellä silmiä ja korvia kaikkialla. Wolf toteaa, että nämä ovatkin raportoineet ahkerasti kotipesäänsä, mutta itse asiassa raportteja on hädin tus-

kin aina ehditty käsitellä Pyhän istuimen valtiosihteeristössä. Useissa raporteissa on nimittäin merkki arkistoon siirtämisestä jo saapumisesta seuraavana päivänä.

Wolf valittelee, että katoliseen kirkkoon on kehittynyt keskusvaltainen ja autokraattinen johtamistyyli, joka on selvässä ristiriidassa subsidiariteettiperiaatteen kanssa. Se on niin syvään juurtunut, että sen purkaminen voi onnistua vain ylhäältä käsin, mikä taas sotii subsidiariteettiperiaatetta vastaan!

Wolfin kirja on virkistävää luettavaa, sillä se avaa aivan uusia näkökulmia asioihin, jotka on jo kenties kuvitellut tuntevansa. Toivottavasti teos löytyy myös paavi Franciscuksen kirjahyllyssä.

MIKKO KETOLA, DOS.

HANS KÜNG
Sieben Päpste: Wie ich sie erlebt habe. München: Piper 2015. 379 s.

Sveitsiläinen katolinen professori ja pappi Hans Küng (s. 1928) on varsin tunnettu henkilö katolisessa maailmassa, erityisesti siksi, että hän on jo vuosikymmenien ajan ollut katolisuuden edistysmielisen siiven johtohahmo ja piikki konservatiivisten paavien lihassa. Sellaisille liberaaleille katolisille protestiliikkeille kuin Wir sind Kirche/We are Church hän on suorastaan ikoninen esikuva. Suomessakin vallitsi jonkinlainen Küng-boomi 1970-luvun alkupuolella, kun suomalaiset systemaattikot innostuivat joukolla analysoimaan Küngin ajattelua. Eero Huovinen ja Risto Cantell väittelivätkin Küngin ajattelusta. Vuosikymmenen puolivälissä suomeksi käännettiin pari Küngin ajankohtaista teosta: *Kristityn 20 teesiä* ja *Mikä on kirkko?*

Küng on ollut varsin tuottelias kirjoittaja. Hänen 2000-luvun tuotantoonsa kuuluu kolme osaa muistelmia, joista jokainen on kunnon tiiliskiven kokoinen. Ne ovat äärimmäisen kiinnostavaa luettavaa katolisen kirkon lähihistoriasta kiinnostuneille, sillä Küngilla on asioista rohkeat mielipiteet ja joko ilmiömäinen muisti tai tarkat päiväkirjamuistitpanot, ehkä molemmat. Hänen analyysinsä ovat teräviä ja hyvin perusteltuja, mutta täytyy sanoa, että muistelmissa on toisaalta tietty itseyytyväisyyden ellei peräti itsekehun elementtikin mukana.

Sieben Päpste on tavallaan tiivistelmä Küngin muistelmateoksista. Küng keskittyy siinä omaan suhteeseensa kaikkiin seitsemään paaviin, joihin hän on ollut pitkän teologiuransa aikana kosketuksissa. Kirjassa on toki sellaistaakin ainesta, jota muistelmissa ei ole mukana. Kolmannen osan esipuhe on kirjoitettu heinäkuussa 2013, joten suurin osa tämän kirjan paavi Franciscusta koskevasta jaksosta on uutta tekstiä.

Küng aloitti opintonsa Roomassa Collegium Germanicum-Hungaricumissa vuonna 1948. Paavina oli tuolloin Pius XII (Eugenio Pacelli). Paavi oli sikäli Germanicumin pojille läheinen, että hänen tunnettiin ”saksalaisena paavina” suuren Saksan-rakkautensa vuoksi. Küng petyi 1950-luvulla siihen, miten Pius kohteli ranskalaisia työläispappeja ja puhdisti teologikuntaa ”epäilyttäivistä” ajattelijoiden. Kiitosta paavi ei saa myöskään asenteestaan juutalaisiin ja toiminnastaan toisen maailmansodan aikana. Tämä ei kuitenkaan horjuttanut Küngin luottamusta paaviuden instituutioon.

Küng valmistui 1950-luvun puolivälissä Rooman Paavillisesta gregoriaanisesta yliopistosta ja jatkoi opintojaan Ranskassa. Hänen väitöskirjansa Sorbonnessa koski Karl Barthin käsitystä vanhurskauttamisesta. Vuonna 1960 hänet kutsuttiin fundamentaaliteologian professoriksi Tübingenin Eberhard Karls -yliopiston katoliseen teologiseen tiedekuntaan.

Pius XII kuoli 1958 ja hänen seuraajakseen valittiin Johannes XXIII (Angelo Roncalli). Johannes oli katolilaisten keskuudessa varsin suosittu paavi huumorintajunsa ja maanläheisyytensä vuoksi. Hän kutsui kokoon Vatikaanin II konsiiliin ja pyrki parantamaan katolisen kirkon suhteita niin ortodoksiseen kirkkoon kuin juutalaisuuteen. Küng ja Joseph Ratzinger, hänen kollegansa Tübingenin yliopistossa, toimivat konsiilissa piispojen teologisina neuvonantajina. Küng kutsuu Johannesta ensimmäiseksi ekumeenisiksi paaviksi. Küngin arvoasteikossa hän nousee korkeimmalle sijalle juuri ekumeenisen avoimuutensa vuoksi. Täydellinen hänkään ei Küngin mielestä ollut. Johannes jätti tekemättä tärkeän kuurian uudistamisen ja osoitti muitakin heikkouden merkkejä johtamiskyvyissään.

Johannes XXIII:n seuraajaksi valittiin 1963 luonteeltaan hyvin erilainen Paavali VI (Giovanni Battista Montini). Häneen Küngilla oli huomattavasti etäisempi ja arvostele-vampi suhde kuin Johannekseen. Küngin mielestä Paavali suhtautui väheksyvästi teologeihin. Eräästä paavin pitämästä kiitospuheesta konsiiliin teologisille avustajille Küng toteaa, että sen olisi sisältönsä puolesta voinut yhtä hyvin pitää autonkuljettajille. Paavali ei Küngin mielestä pystynyt johtamaan kuurian toimintaa, vaan siellä pääsivät voitolle teologinen ignoranssi ja kuurialle tyypillinen arroganssi. Küngin mukaan Paavali VI oli ”suurten eleiden ja vähäisten seurausten” paavi, jonka toimeenpanema kuurian kansainvälistäminenkin jäi pinnalliseksi.

Vuonna 1968 Paavali VI julkaisi kiertokirjeen *Humanae vitae*, jota kutsutaan myös ”ehkäisyensyklikaksi”. Siinä ei annettu lupaa keino-tekaisille ehkäisymenetelmille ja se aiheutti katolisessa kirkossa suurta kiehuntaa sekä tuhansien pappien ja sääntökuntalaisten lähdön kirkosta. Küngin se innoitti kirjoittamaan kriittisen teoksen paavin erehtymätömyydestä.

Kun Paavali VI kuoli kesällä 1978, Küng ja hänen kollegansa valmistautuivat seuraajan valintaan laatimalla julkisuuteen saatetun toivomuslistan tulevan paavin ominaisuuksista. Paavalin seuraajaksi valittu, vain kuukauden päivät hallinnut Johannes Paavali I (Albino Luciani) saa kirjassa luonnollisesti lyhimmän ja myös pintapuolisimman käsitteilyn, mutta Küngilla oli selvästi suuret odotukset hänen suhteensa. Ehkä hän tunsu toivomuslistansa vaikuttaneen valitsijoihin.

Vuoden 1978 kolmas paavi, puolalainen Johannes Paavali II (Karol Wojtyła) oli Küngin kannalta henkilökohtainen katastrofi. Johannes Paavali II ei Küngin mielestä kestänyt lainkaan kritiikkiä eikä dialogia kriittisten teologiensa kanssa, ja häneen oli mahdotonta saada minäänlaista keskusteluyhteyttä. Küng sai vasta nyt rangaistuksen paavin erehtymättömyyttä koskevasta teoksestaan, kun Johannes Paavali II peruutti häneltä opetusluvan katolisissa oppilaitoksissa.

Küng pitää Johannes Paavali II:n isona ongelmana sitä, ettei tämä ollut koskaan elänyt demokraattisessa yhteiskunnassa. Sen vuoksi hän toi kirkkoon lännen vastaisen asenteen ja oli taipuvainen totalitaariseen käskyttämiseen. Küng katsoo, että katolisen kirkon alamäki lännessä on Johannes Paavali II:n ja vuodesta 1980 Uskonopin kongregaation esimiehenä toimineen Joseph Ratzingerin syytä. Se, että EU:n peruskirjan johdantoon ei tullut mainintaa Jumalasta tai kristinuskon merkityksestä Euroopan historiassa, oli Küngin mielestä reaktio Johannes Paavali II:n ja Ratzingerin vetämälle tiukan konservatiiviselle linjalle.

Küng löytää joitakin ihailun sanoja Johannes Paavali II:n sosiaalisesti edistyksestä ulkopoliittikka kohtaan, mutta katolisen kirkon sisäpolitiikassa paavi oli Küngin mielestä taantumuksellinen ja teologisesti hyvin rajoittunut, samaan tapaan kuin Pius XII. Jesuiitat syrjäytettiin, mutta konservatiiviset järjestöt,

kuten Opus Dei, saivat kirkossa tilaa. Paavin ansioita kommunismin sortumisessa Küng pitää liioiteltuina.

Küngin mielestä piispat joutuivat Johannes Paavali II:n aikana alennustilaan, kun heiltä vaadittiin ennen muuta alistumista ja uskollisuutta paaville. Nöyristelyn sijaan Küng olisi halunnut nähdä piispojen osoittavan enemmän itsenäistä ajattelua.

Johannes Paavali II kuoli 2005, ja jälleen kerran Küng kollegoineen pyrki avoimen kirjeen välityksellä vaikuttamaan julkisuuden kautta uuden paavin valintaan. Küngilla ja hänen joukoillaan oli varsin selväsi hiottu strategia tiedotusvälineitä varten. Küng joutui taas pettymään, sillä Johannes Paavali II:n seuraajaksi valittiin Küngin pitkäaikainen teologikollega ja kiistakumppani Joseph Ratzinger. Küngin mielestä Ratzinger teki etukäteen kaikkensa vaikuttaakseen paavinvaalin tulokseen niin kuurian kuin itsensä hyväksi.

Yllätyksekseen Küng sai pian Benedictus XVI:lta kutsun kahdenkeskiseen keskusteluun paavin kesäasunnossa Casten Gandolfossa. Hän hyväksyi sen, ja miehet tapasivat syyskuussa 2005 ystävällisissä merkeissä. He laativat monituntisesta tapaamisesta yhteisen kommunikation julkisuutta varten, ja Küng oli siinä vaiheessa toiveikas Benedictuksen paaviuden suhteen. Pian harha-askeleet alkoivat kuitenkin vaivata Benedictusta, ja Küng menetti toivonsa. Vuonna 2010 hän kirjoitti avoimen kirjeen maailman piispoille ja luetteli koko joukon asioita, joissa Benedictus oli aiheuttanut vahinkoa kirkolle ja sen tulevaisuudelle. Yksikään piispa ei vastannut hänelle. Tätä Küng piti osoituksena siitä, kuinka tiukka ote kuurialla oli piispoista.

Küng ei antanut periksi, vaan vuotta myöhemmin hän lähetti kaikille Saksan, Sveitsin ja Itävallan katolisille piispoille kirjansa *Ist die Kirche noch zu retten?* eli ”Onko kirkko vielä pelastettavissa?” (2011), jossa hän käsittelee kirkon tilaa lääketieteellisten termien avulla.

Benedictus XVI:n ero 2013 oli Küngin mielestä tärkeä teko ja merkitsi paaviuden demystifikaation alkua. Paavi Franciscuksesta (Jorge Mario Bergoglio) Küngilla on toistaiseksi varsin positiivista sanottavaa. Pari kuukautta paavin valinnan jälkeen Küng lähetti Franciscukselle kaksi tämän paaviksi valintaa koskevaa artikkeliaan ja espanjankieliset käännökset kahdesta kirjastaan. Paavi vastasi nopeasti, mikä selvästi miellytti Küngiä.

Hans Küngin muistelmateos on paitsi erittäin mielenkiintoinen myös hyödyllinen niille, jotka tutkivat Küngin henkilöhistoriaa tai katolisen kirkon uusinta historiaa yleensä.

MIKKO KETOLA, DOS.

PÄIVI SALMESVUORI **Power and Sainthood: The Case of Birgitta of Sweden.** **New York: Palgrave** **McMillan 2014. 252 s.**

Naisten valta, auktoriteetti tai vallattomuus on ollut yksi keskiajan nais- ja sukupuolihistorian keskeisempiä kysymyksiä 1970-luvulta lähtien, siis sen jälkeen, kun naiset ”löydettiin” lähteistä. Keskiajan tutkimuksessa pyhimyksiin ja kuningattariin kohdistuva tutkimus on ollut ja on laajaa, ovathan he aikakauden naisista ilmeisempiä vallan käyttäjiä ja auktoriteetin haltijoita. Ruotsin Birgitta on loistanut tämän ja myös uskonnolliseen kokemukseen ja mystiikan merkitykseen paneutuvan tutkimuksen keskiössä. Kirjallisuuden tutkijat etenkin anglosaksisessa tutkimuskentässä ovat analysoineet Birgitan näkyjä. Toisaalta varsinkin pohjoismaisessa kontekstissa Birgittaan keskittyvä historiantutkimus on ymmärrettävästi ollut laajaa. Bir-

gittaa tutkittiin jo 1800-luvulla varhaisessa kansallisessa historiankirjoituksessa Ruotsissa, ja häntä käytettiin muun muassa ensimmäisen aallon feminismiin propagandassa ja vasta-argumentoinnissa. Traditiota taakkaa pelkäämättä Päivi Salmesvuori on teoksessaan tarttunut Birgittaan ja ennen kaikkea hänen keinoihinsa ja mahdollisuuksiinsa käyttää valtaa ”pyhimysuransa” alkuvaiheissa 1340–1349.

Salmesvuoren pääkysymykset ovat otsikon mukaisesti valta ja auktoriteetti: mitä ne tarkoittivat Birgitan tapauksessa, mitkä olivat vallankäytön reunaehdot maallikkonaiselle ja elävälle pyhimykselle sekä miten valta käytännössä toimi. Analyysissään Salmesvuori lähtee konstruktivisesta sukupuolikäsityksestä – feminiinisyys ja maskuliinisyys eivät ole annettuja, muuttumattomia kategorioita vaan neuvottelujen tulos, joka vaatii uusintamista. Valtakäsitteessään Salmesvuori hyödyntää foucaultilaista käsitystä vallasta: valta on yksilön kykyä toimia ja saada toiset toimimaan tahdonsa mukaisesti. Hän erottaa vallan ja auktoriteetin käsitteet toisistaan ja määrittää jälkimmäisen kyvyksi tulla kuulluksi: Birgitan auktoriteettia siis lähestytään kysymällä, herättikö hän kiinnostusta ja kiinnitettiinkö häneen huomiota.

Tutkimuskysymyksensä, kontekstin tuntemuksen ja julkaisukielensä ansiosta *Power and Sainthood* luo tärkeän sillan anglosaksisen tutkimuksen ja pohjoismaisen tutkimustradition välille. Anglosaksinen tutkimus on keskittynyt ennen kaikkea Birgitan näkyihin ja mystiikkaan etenkin kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Pohjoismaisissa tutkijat ovat keskittyneet enemmän Birgittaan henkilönä ja hänen ruotsalaiseen toimintaympäristöönsä. Näin ollen Salmesvuori kontribuoi merkittävästi kansainväliseen pyhimystutkimukseen.

Lähteinä teoksessa on käytetty ennen kaikkea Birgitan näkyjä, *Revelaciones*-nimellä tunnettua ma-